

IWONA JAKIMOWICZ-PISARSKA

Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni

Wydział Nauk Humanistycznych i Społecznych

e-mail: i.pisarska@onet.pl

ORCID: 0000-0001-7487-2096

Życie religijne Czechów, czyli laicyzacja naszych południowych sąsiadów

Słowa kluczowe: religia, laicyzacja, tożsamość narodowa, Czesi

Kiedy się myśli o najbardziej zlaicyzowanych społeczeństwach w Europie Środkowej, Czesi są pierwszą z grup, która od razu przychodzi do głowy. Stanowi ona kontrast dla Polaków, których powszechnie uznaje się za głęboko wierzących katolików, dla protestanckich Niemców i Austriaków, a nawet Węgrów będących wyznawcami różnych form chrześcijaństwa. Czesi zatem nie wpisują się w model postkomunistycznych społeczeństw, które część swojej tożsamości powojennej, a także opór wobec dziewiętnastowiecznej władzy budowały na fundamentach religijnych. Zdecydowanie inaczej niż w przypadku państw zachodniej Europy wygląda czeski model państwa świeckiego. Można więc uznać, że zarówno w perspektywie historycznej, jak i współczesnej Republika Czeska i jej mieszkańcy stanowią swoiste *case study*. Otoczeni bowiem państwami, w których relacja tożsamość–religia jest nadal ważna, Czesi zbudowali swoje państwo od razu jako twór świecki¹.

---

¹ Z drugiej strony Czesi, powszechnie uznawani za najbardziej zlaicyzowane społeczeństwo w Europie, nawet w czasach komunistycznych nie tylko obchodzili święta religijne, ale także przekonywali swoje dzieci (i nadal to robią), że prezenty w wieczór wigilijny przynosi sam „Ježišek”.

Dla politologa religijność oraz życie religijne są nierozzerwalnie związane z kwestiami politycznymi. Rozumiane są zatem jako procesy społeczne, które wynikają ze zjawisk politycznych lub wpływają na życie polityczne, decyzje wyborcze czy zachowania ludzi kierujących instytucjami państwowymi i ponadpaństwowymi. Kwestie te nie podlegają ocenie etycznej czy teologicznej, ale wiążą stanowisko części społeczeństwa z fluktuacjami politycznymi na badanym obszarze. Kultura, której religia jest immanentną częścią, współtworzy normy i ramy funkcjonowania instytucji państwowych, stając się tym samym nieformalnym systemem, w którym może dochodzić do nieprawidłowości w działaniu tychże norm i ram.

Celem artykułu jest nie tylko opisanie sytuacji religijnej Czechów i wskazanie uwarunkowań laickich postaw kształtujących się na przestrzeni ostatnich stu lat, ale także przedstawienie głównych grup religijnych, ich roli w polityce państwa oraz wpływu, jaki mogą mieć na stosunek Czechów do działań politycznych. Wiążąc kwestie religijne z funkcjonowaniem państwa, należy przyjąć stanowisko Janusza Mariańskiego, który zjawiska oraz procesy religijne odnosi do konkretnej lokalizacji przestrzennej i czasowej, a także do bezpośrednio z nimi związanych kategorii instytucjonalnych. Religię w ujęciu zaproponowanym przez J. Mariańskiego należy zatem rozumieć jako zjawisko społeczne o wyraźnie politycznym zabarwieniu, a przez to powinno się osadzać ją w określonej państwowej organizacji². Podstawę tekstu stanowią badania czeskich socjologów oraz dane statystyczne zebrane w ostatnich latach, dotyczące zarówno samych Czechów, jak i innych mieszkańców regionu czy Europy.

Historyczne uwarunkowania czeskiej laickości

Czesi jako naród ukształtowali swoją współczesną tożsamość na przełomie XVIII i XIX wieku, podobnie jak wiele innych narodów w Europie. Jednak suwerenny, nowoczesny naród czeski powstał dopiero w XX wieku, a dokładniej: po 1918 roku, kiedy narodziła się wspólnota państwowa Czechów w jednym organizmie ze Słowakami.

---

² J. Mariański, *Spółeczny charakter religii*, w: *Religia w świecie współczesnym. Zarys problematyki religiologicznej*, H. Zimoń (red.), Lublin 2000, s. 129–134.

Czesi, dotychczas zdominowani przez rządy niemieckie i austriackie, nie mieli możliwości swobodnego określania swoich cech konstytutywnych jako niezależnej społeczności politycznej i kulturowej.

Mając świadomość, że w tradycji europejskiej tożsamość religijna poprzedzała tożsamość państwową czy narodową, a terytorium dzisiejszych Czech było areną wielu działań politycznych, militarnych i społecznych, należy zadać pytanie o wcześniejsze wpływy religijne. Aby jednak nie analizować historii od legendarnej Dąbrówki, która jako żona Piasta miała być gwarantem chrześcijaństwa pierwszych mieszkańców kolejnych terenów Europy Środkowej, w tym dzisiejszej Polski, wspomnimy jedynie, iż pod rządami Przemyślidów oraz dynastii luksemburskiej Czesi należeli do europejskiej, katolickiej *Christiannitas*. Dzieje czeskiej państwowości rozpoczynają wszak święci misjonarze: Cyryl i Metody oraz święty książę Waclaw, a prawdziwym jej ukoronowaniem były rządy pobożnego króla Karola IV (1347–1378).

Na początku XV wieku sytuacja uległa jednak zmianie. Wówczas na praskim uniwersytecie wyraźnie zarysował się konflikt między myślą niemiecką, ortodoksyjnie katolicką, a rodzimą myślą czeską, której głównym głosicielem był Jan Hus. Efektem tego sporu była bezpośrednia krwawa reakcja władz, a w dłuższej perspektywie – stopniowa eliminacja katolicyzmu, jako symbolu niemieckiej dominacji Habsburgów, z życia publicznego oraz pojawiające się co jakiś czas ostre spory między reprezentantami różnych odłamów protestanckich funkcjonujących na tych terenach. Należy jednak pamiętać, że z czasem ruch husycki stracił swój religijny charakter, zachowując polityczny rys, tj. antyfeudalny, antyniemiecki czy antypapieski³. W pamięci Czechów katolicyzm funkcjonuje jako narzędzie zniewolenia oraz opresji politycznej i kulturowej, także ze strony władz w Wiedniu⁴.

Utworzona w 1918 roku Czechosłowacja była niewielkim państwem. Tożsamość wielu mieszkańców miała zostać zredefiniowana wskutek dynamicznych przemian w pierwszych dekadach XX wieku.

---

³ R. Zenderowski, *Religia a tożsamość narodowa i nacjonalizm w Europie Środkowo-Wschodniej. Między etnicyzacją religii a sakralizacją etnosu narodu*, Wrocław 2011, s. 2013–2015.

⁴ Katolicyzm inaczej postrzegali i postrzegają Słowacy, dla których jest on integralną częścią tożsamości. Dlatego też po 1918 roku symbolika husycka, uznawana właśnie przez sporą grupę katolickich Słowaków oraz Morawian za heretycką, nie została wpisana w tradycję państwa czecosłowackiego.

Doświadczenia dziewiętnastowiecznej dominacji Habsburgów ukształtowały postawy czeskiej inteligencji, która z kolei w nowo utworzonym państwie zainicjowała budowę tożsamości narodowej bez elementów religijnych. Nie była to jednak postawa niechęci i negacji wyłącznie wobec katolicyzmu, ale ogólnie wobec wszelkich form religijności, wynikających z działalności Kościołów chrześcijańskich na tych terenach. Co ciekawe, o wiele bardziej znacząca dla kształtu ówczesnego społeczeństwa była tożsamość związana z pochodzeniem etnicznym lub klasowym⁵. Współczesna tożsamość Czechów, od XIX wieku do dziś, z jednej strony jest wyrazem antykatolickiego nastawienia, mocno ograniczonego zaufania do protestantyzmu i prądów myślowych po reformacji oraz wspomnieniem husytyzmu, z drugiej zaś – poszanowania dla wartości liberalnych⁶.

Państwo czeskie powstało w rezultacie zjednoczenia ziem zamieszkałych w większości przez Czechów i Słowaków, a także przez liczne mniejszości: austriacką, niemiecką, węgierską i ukraińską. Czechosłowacja była również melanzem różnych religijności: ludność Rusi Zakarpackiej chodziła do cerkwi, Słowacy do katolickiego kościoła, słowaccy Węgrzy do katolickiego kościoła lub kalwińskiego zboru, Morawianie (prawie wszyscy, także ci deklarujący się jako Niemcy) do katolickiego kościoła, Ślązacy do katolickiego kościoła lub luterańskiego zboru. W całej tej grupie najbardziej zagadkowa jest społeczność romska, o której ówczesnej przynależności religijnej niewiele wiadomo. To wszystko, co wiązało się z religijnością wymienionych grup, było raczej traktowane jako „folkorystyczne” elementy kultury, którym nie przypisywano zbyt dużej wartości. Na tle grupy zdeklarowanych katolików Czesi wyróżniali się swoim zdecydowanym dystansem do instytucji watykańskiej. Sam prezydent Tomáš Garrigue Masaryk, ojciec założyciel i główny inspirator utworzenia Czechosłowacji, deklarował się jako ateista i oficjalnie występował

---

⁵ Z. R. Nešpor, *Religious Processes in Contemporary Czech Society*, „Sociologický časopis/ Czech Sociological Review” 2004, Vol. 40, No. 3, s. 283–284.

⁶ O. Nešporova, Z. R. Nešpor, *Religion: An Unsolved Problem for the Modern Czech Nation*, „Sociologický časopis/ Czech Sociological Review” 2009, Vol. 45, No. 6, s. 1216.

zarówno przeciw Kościołowi katolickiemu, jak i przeciw wprowadzaniu elementów religijnych do tradycji państwowej⁷.

Paradoksem może się wydawać to, że niezgoda na wiązanie religijności z rodzącą się tożsamością państwa i narodu pozwoliła Czechom w okresie międzywojennym uniknąć pułapek etnonacjonalizmu, w które wówczas wpadły inne państwa Europy Środkowej, a także zbudować solidne podstawy społeczeństwa obywatelskiego. Obietnica budowy państwa świeckiego z wyraźnie rozdzieloną sferą państwową i prywatną zapisana została w konstytucji z 1920 roku, podobnie jak wolność religijna każdego obywatela. Nie oznaczało to bynajmniej jedynie deklaratywnej polityki władz, ale głębokie przekonanie zarówno samego twórcy państwa – Masaryka, jak i większości Czechów, dla których rozdział państwa i religii był poza wszelką dyskusją⁸. Ponieważ od samego początku podział państwa na coraz bardziej laicyzującą się część zachodnią oraz nadal dość religijny (katolicki) wschód, a więc – odpowiednio – na Bohemię i Morawy, był bardzo wyraźny, dla wielu obywateli taka koncepcja rozdziału kwestii publicznej i prywatnej zdawała się najwłaściwsza⁹.

Postawę neutralności religijnej, a nawet nieokazywania wyraźnej niechęci utrzymała się jeszcze w okresie drugiej wojny światowej. Przyznawanie się bowiem do swojej wiary mogło być niebezpieczne. Protestanci byli powszechnie kojarzeni z okupantem niemieckim, a katolicy – z kolaborującym wówczas z hitlerowcami słowackim państwem księdza Jozefa Tisy.

Po wojnie Czechy, podobnie jak Polska, znalazły się w radzieckiej strefie wpływów. W kwietniu 1945 roku powstał rząd Frontu Narodowego Czechów i Słowaków, a w maju następnego roku przeprowadzono wybory do Zgromadzenia Narodowego, w których zwyciężyli komuniści. Sukcesem (możliwym wskutek sfałszowania głosów) okazały się również wybory w 1948 roku. Pewnego rodzaju symbolem

---

⁷ K. Čapek, *Rozmowy z Tomášem Garriguem Masarykiem*, A. Czicbor-Piotrowski, L. Engelking (tłum.), Wrocław 2015, s. 422–500.

⁸ Z. Horák, *Religion and the Secular State in the Czech Republic*, w: *Religion and the Secular State: National Reports*, J. Martinez-Torrón, W. C. Durham, Jr. (red.), Provo 2010, s. 251–254.

⁹ P. Froese, *Secular Czechs and devout Slovaks: explaining religious differences*, „Review of Religious Research” 2005, Vol. 46, No. 3, s. 277.

„schyłku demokracji” stała się, niewyjaśniona do dzisiaj, śmierć Jana Masaryka. Po 1948 roku, wraz z nastaniem okresu stalinowskiego, w Czechosłowacji ograniczano i kontrolowano życie religijne, starano się także uprzykrzać funkcjonowanie wszystkim Kościołom i związkom religijnym działającym w granicach ówczesnego państwa. Słowa komunistycznego lidera Klementa Gottwalda, wygłoszone w Karlowych Warach w czerwcu 1948 roku, o konieczności oddzielenia katolików w Czechosłowacji od wpływów Watykanu były sygnałem do rozpoczęcia działań zmierzających do utworzenia instytucji w rodzaju Kościoła narodowego. Miała ona przejąć wiernych uważających się za katolików, a jednocześnie zapewnić władzy kontrolę nad tą grupą¹⁰.

Umacnianie się władzy komunistycznej w powojennej Czechosłowacji przebiegało równocześnie z operacją wysiedlania ludności, która mogłaby w jakikolwiek sposób kontestować prawomocność nowych rządów. Przesiedlono m.in. mieszkańców terenów przygranicznych, a ludność Sudetów zmuszono do emigracji. Kryterium pozostania w dotychczasowym miejscu zamieszkania była przynależność do tzw. mniejszości niemieckiej, o której w wielu przypadkach miała świadczyć tożsamość religijna.

Jak podaje Piotr Boryszewski¹¹, przez kolejne cztery dekady władze komunistyczne opracowały, a następnie realizowały zaledwie trzy niezmiennie założenia polityki wyznaniowej. W zależności od bieżącej sytuacji były one modyfikowane i na ich podstawie przygotowywano działania polityczne. Cele były następujące:

- literalne powielanie działań radzieckich, czyli walka z religią jako taką;
- eliminowanie z życia społecznego wszelkich przejawów tradycji oraz praktyk religijnych i zastępowanie ich zwyczajami i ceremoniałem komunistycznym;
- położenie szczególnego nacisku na ateistyczną edukację młodego pokolenia, prowadzącą do stworzenia „nowego człowieka”.

W 1949 roku władze czechosłowackie ustanowiły prawo, na mocy którego przejęły pełną kontrolę nad działalnością i mieniem wszystkich Kościołów i związków wyznaniowych w państwie. Przy tej okazji

---

¹⁰ P. Boryszewski, *Kościół, którego nie było – Kościół katolicki w Czechosłowacji w dobie komunizmu*, „Saeculum Christianum” 2001, T. 8, nr 1, s. 237.

¹¹ Tamże, s. 238–252.

rozpoczęto długoletni proces prześladowania i więzienia duchownych wszystkich wspólnot. Od 1950 roku obligatoryjne stało się m.in. zawieranie ślubów cywilnych (nie uznawano żadnych małżeństw sakralnych) czy też potwierdzenie państwowe aktów urodzenia i zgonów. Z czasem całkowicie zastąpiono prawem cywilnym wszelkie regulacje normowane dotychczas na podstawie przepisów lub zwyczajów religijnych¹². W komunistycznej Czechosłowacji równie trudno było tworzyć organizacje religijne, związki wyznaniowe i Kościoły, co zdobyć samą wiedzę na tematy religijne. Z tego powodu Czesi przyjęli dwie dominujące postawy. Część społeczeństwa opowiedziała się po stronie całkowitej laicyzacji i ateizacji, które to dwa procesy wynikały z panującego w państwie status quo, a część manifestowała swoje związki z religią, co było raczej formą protestu i oporu wobec sytuacji politycznej i rządów komunistycznych¹³.

Sytuacja nieco bardziej się skomplikowała po 1968 roku. W tym właśnie roku państwa Układu Warszawskiego dokonały inwazji na Czechosłowację. Z tego tragicznego doświadczenia Czesi wyszli dotkliwie poranieni, z przetrąconym kręgosłupem moralnym. Władza zawarła ze swoimi obywatelami swoisty niepisany pakt, który można lapidarnie sprowadzić do prostej zależności: my (władza komunistyczna) pozwolimy wam (obywatelom) na relatywnie dobry poziom życia, jak na warunki bloku wschodniego, pod warunkiem że nie będziecie już więcej organizować oporu, w żadnej formie, wobec naszych rządów. Unikanie lub zaprzestanie manifestowania postaw proreligijnych oraz organizowania wszelkich form życia religijnego w państwie były zachowaniami szczególnie pożądanymi przez komunistów¹⁴. Mimo to wszelkie działania opozycyjne Czechów i Słowaków mogły liczyć na wsparcie zarówno Kościoła katolickiego, jak i innych wspólnot religijnych. Instytucje te, podobnie jak w Polsce, pełniły rolę

---

¹² Z. Horák, *Religion and...*, wyd. cyt., s. 254–255.

¹³ Efektem sprzeciwu wobec polityki władz czechosłowackich komunistów było powstanie w latach pięćdziesiątych XX wieku tzw. Kościoła Davidkowego, zwanego też społecznością Koinótés, który tworzyli świeccy i duchowni. Od lat siedemdziesiątych XX wieku Watykan, z powodu różnic doktrynalnych, wyraźnie się odcinał od davidkowców. Po śmierci w 1998 roku lidera Kościoła biskupa Feliksa Marii Davidka wspólnota ta przestała odgrywać jakąkolwiek rolę w życiu społecznym i politycznym Czechów.

¹⁴ D. Hamplová, *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*, Praha 2013.

miejsca spotkań grup antykomunistów i razem z nimi tworzyły podziemie opozycyjne wobec ówczesnych władz. Dzięki możliwości wyjazdów za granicę i kontaktom zarówno z Watykanem, jak i duchownymi nie tylko innych krajów tzw. bloku wschodniego, ale i państw zachodnich mogli liczyć na wsparcie ze strony ośrodków pozaczechosłowackich. Świadczą o tym chociażby długoletnie znajomości czeskich opozycjonistów, np. Václava Havla, z przedstawicielami środowisk kościelnych i antykomunistycznych m.in. w Polsce¹⁵.

Laicyzacja i ateizacja w dzisiejszych Czechach

Zbyt dużym uproszczeniem jest twierdzenie, że czeska laicyzacja prowadzi do ateizacji społeczeństwa. Przez laicyzację należy rozumieć odchodzenie od jakichkolwiek form łączenia życia religijnego z funkcjonowaniem świeckiego państwa. Z kolei pojęcie ateizacji oznacza brak zainteresowania czeskich obywateli wszelkimi formami życia religijnego oraz przyznawanie się do braku wiary w istnienie jakiegś formy życia pozagrobowego¹⁶.

Innym pojęciem, które często się pojawia w opisie czeskiego społeczeństwa, jest sekularyzacja. Należy ją rozumieć zarówno jako zjawisko instytucjonalne, jak i społeczne. Jak słusznie zauważa Maria Marczevska-Rytko, pojęcie sekularyzacji funkcjonuje na wielu poziomach i w kilku znaczeniach¹⁷. Ze wskazanych przez badaczkę definicji pojęcia i sposobów jego rozumienia jedno wydaje się szczególnie istotne z punktu widzenia niniejszego artykułu, a mianowicie: sekularyzacja jako proces wyzwalań się człowieka i instytucji społecznych spod wpływów religii. Badaczka zaznacza jednak, że poziom sekularyzacji w różnych społeczeństwach zależy od poczucia bezpieczeństwa egzystencjalnego i dziedzictwa historycznego. W przypadku Czechów oba te czynniki wydają się odgrywać ważką rolę, jeśli chodzi o ocenę ich nastawienia do Kościołów i związków wyznaniowych zarówno w przeszłości, jak i współcześnie. Niemniej na potrzeby prezentowanego tekstu

---

¹⁵ A. Kaczorowski, *Havel. Zemsta bezsilnych*, Wołowiec 2014.

¹⁶ D. Václavík, *Náboženství a moderní česká společnost*, Praha 2010, s. 212

¹⁷ M. Marczevska-Rytko, *Religia i polityka w globalizującym się świecie*, Lublin 2010, s. 184-189.

przyjmuję definicję sekularyzacji zaproponowaną przez Janusza Mariańskiego¹⁸. Według niego sekularyzacja to stan społeczny, w którym religia nie ma żadnego znaczenia i nie stanowi punktu odniesienia dla decyzji lub ocen obywateli. Nazywa ją także „odkościelnieniem”, co dość trafnie opisuje sytuację współczesnych Czechów, a ponadto wiąże definicję J. Mariańskiego z podejściem M. Marczewskiej-Rytko.

Zbytнім uproszczeniem byłoby uznanie, że dzisiejszy stosunek Czechów do kwestii religijnych jest głównie pokłosiem działań władz komunistycznych oraz wpływu współczesnej globalizacji na całą społeczność Europejczyków mieszkających na wschód od Odry. Tradycje międzywojenne, które stworzyły podstawy myślenia Czechów o swoim kraju, w którym za sprawy bezpieczeństwa oraz jego odczuwania przez obywateli odpowiada państwo, były jednymi z kluczowych, jakie wytyczyły sposób konstruowania współczesnego kanonu oczekiwań względem władz i instytucji politycznych. Co prawda, związki wyznaniowe i Kościoły, poniekąd ze swej natury, zawsze tworzyły wokół siebie organizacje charytatywne i zaspokajające potrzeby socjalne części wiernych, jednakże, jak pokazują badania, nie jest to główne oczekiwanie Czechów i nigdy nie było¹⁹. Owszem, część obywateli korzysta z pluralizacji życia religijnego, które w Czechach po 1991 roku rozkwitło, ale nadal większość z nich uważa, że są to raczej sprawy rozwoju duchowego i efekt wewnętrznej potrzeby człowieka, nie zaś kwestie, które winny się wikłać w decyzje państwowe.

Przełom, którym była aksamitna rewolucja (1989 r.), oraz demokratyczne zmiany w całej Europie Środkowej wpłynęły również na życie religijne mieszkańców tego regionu. Podział Czechosłowacji na dwa państwa (1991 r.) stał się cezurą w badaniach czeskiej religijności, wcześniej bowiem badania obejmowały także Słowaków²⁰. Ich tradycyjna przynależność do Kościoła katolickiego miała wpływ na deklarowane wyniki. Zdaniem Aleša Opatrný'ego²¹ deklarowany przez

---

¹⁸ J. Mariański, *Religia i religijność w zsekularyzowanych społeczeństwach*, „Zeszyty Naukowe KUL” 2016, T. 59, nr 4 (236), s. 4–7.

¹⁹ D. Lužný, J. Navrátilová, *Religion and Secularisation in the Czech Republic*, „Sociologický časopis/ Czech Sociological Review” 2001, Vol. 9, No. 1, s. 91.

²⁰ D. Hamplová, *Čemu Češi věří: dimenze soudobé české religiozity*, „Sociologický časopis/ Czech Sociological Review” 2008, Vol. 44, No. 4, s. 703–723.

²¹ A. Opatrný, *Cesty pastorače v pluralitní společnosti*, Kostelní Vydří 2006, s. 57.

Czechów brak wiary odnosi się bowiem w większości do Kościołów chrześcijańskich. Według badacza nie jest to deklaracja tożsama z przyznaniem się do ateizmu, ale raczej zaprzeczenie przynależności do katolickich, protestanckich czy prawosławnych wspólnot funkcjonujących w Czechach. W tym kontekście nieco inaczej należy czytać wyniki badań pokazane w tabeli 1.

Tabela 1. Liczba osób wierzących a ich pochodzenie (stan na 2011 r.)

Mieszkańcy według deklarowanego pochodzenia	Liczba całkowita deklarujących się jako wierzący	Procent wierzących wśród całkowitej liczby danej społeczności w Czechach
Całkowita liczba deklarujących się jako wierzący	2 168 952	20,8%
Czesi	1 514 396	22,6%
Morawianie	208 321	39,9%
Ślązacy	5795	47,4%
Słoweńcy	59 184	40,2%
Polacy	23 406	56,9%
Niemcy	6 642	35,6%
Rosjanie	7167	40,1%
Ukraińcy	20 965	39,3%
Wietnamczycy	2595	8,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Český statistický úřad*, Praha 2014.

W ponaddziesięciomilionowym społeczeństwie czeskim za osoby wierzące uważa się niewiele ponad dwa miliony ludzi. Należy zatem przyjąć, że są to osoby, które przynależą do rozmaitych Kościołów i organizacji chrześcijańskich, nie zaś liczba obywateli zdecydowanie deklarujących się jako nieateiści. Ci bowiem są w sporej, prawie ośmiomilionowej grupie obywateli, którzy w badaniach statystycznych uznali się za niewierzących. Potwierdzają to wyniki dokładniejszych badań zamieszczone w tabeli 2.

Tabela 2. Liczba mieszkańców Czech i ich struktura religijności w latach 1991–2011

	1991		2001		2011	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Liczba obywateli (ogółem)	10 302 215	100	10 230 060	100	10 436 560	100
Wierzący	4 523 734	43,9	3 288 088	32,1	2 168 952	20,8
Czechosłowacki Kościół Husycki (Církev československá husitská ²²)	178 036	1,7	99 103	1,0	39 229	0,4
Kościół Rzymskokatolicki	4 021 385	39,0	2 740 780	26,8	1 082 463	10,4
Ewangelicki Kościół Czeskobraterski (Českobratrská církev evangelická ²³)	203 996	2,2	117 212	1,1	51 858	0,5
Świadkowie Jehowy	14 575	0,1	23 162	0,2	13 069	0,1
Prawosławny Kościół na Ziemiach Czeskich	19 354	0,2	22 968	0,2	20 533	0,2
Śląski Kościół Ewangelicki Augsburskiego Wyznania (Slezská církev evangelická augsburského vyznání ²⁴)	33 130	0,3	14 020	0,1	8 158	0,1
Osoby deklarujące się jako ateści	4 112 864	39,9	6 039 991	59,0	3 604 095	34,5
Bez klasyfikacji religijnej	1 665 617	16,2	901 981	8,8	4 662 455	44,7

Źródło: *Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu*, J. Škrabal (oprac.), Český statistický úřad, Praha 2014, s. 5.

Podczas zbierania danych zadano pytanie nie tylko o to, jak badany określa sam siebie (tj. „wierzący” czy „niewierzący”), ale także o jego przynależność do danej społeczności, dając mu jednocześnie

²² Czechosłowacki Kościół Husycki powstał w 1920 roku w wyniku odejścia części wiernych z Kościoła Rzymskokatolickiego.

²³ Ewangelicki Kościół Czeskobraterski to protestancki Kościół unijny w Czechach, nawiązujący tradycją do doktryny braci czeskich.

²⁴ Kościół luterański w Czechach.

możliwość niewskazania żadnej grupy. Wśród wymienionych w badaniu Kościołów i związków wyznaniowych nie ma ani małych prochrześcijańskich stowarzyszeń ani ruchów pozachrześcijańskich. Pojawia się za to wyraźne pytanie o to, czy badany sam definiuje siebie jako ateistę. W ostatnim badaniu twierdząco odpowiedziało na nie około 34% respondentów.

Zmiany polityczne, ekonomiczne i kulturowe zachodzące w ostatnich latach XX wieku i na początku XXI wieku każą się zastanowić nad pytaniem o wpływ modernizacji i wzrostu gospodarczego na postawy religijne mieszkańców postkomunistycznej Europy. Część badaczy zwraca uwagę, że zmiany w Europie Środkowej, w tym w Czechach po 1991 roku, wpływają na ogólną laicyzację społeczeństwa oraz powodują, że mieszkańcy tego regionu indywidualnie poszukują odpowiednich dla siebie form religijnych²⁵. Badacze, powołując się na tradycyjne teorie sekularyzacyjne, podkreślają, że wartości humanistyczne, w tym powszechność praw człowieka w tej części świata, zastąpią dotychczasową pozycję wartości religijnych. Współczesny świat bowiem dostarcza człowiekowi naukowych odpowiedzi na wiele pytań i wątpliwości, które wcześniej budziły w nim lęk i obawę. Wiara, która wypełniała lukę w wiedzy o funkcjonowaniu świata, traci więc swoją istotną rolę. Budowanie poczucia bezpieczeństwa i tłumaczenie świata przestały być domeną religii.

Inni badacze²⁶ podkreślają, że człowiek ze swej natury potrzebuje pewnej dozy mistycyzmu i niechętnie całkowicie rezygnuje z religii jako takiej w swoim życiu. Religię przesuwają się co prawda bardziej w stronę prywatnej sfery życia, ale nie wykluczają jej całkowicie. Maria Marczevska-Rytko nazywa taką formę życia religijnego religią sprywatyzowaną, pozakościelną lub niewidzialną²⁷. Nie oznacza to jednak, że tak postrzegana religijność nie wpływa na inne sfery działania ludzi, a co za tym idzie – także państwa. Natomiast wolność polityczna i pluralizm kulturowy dają ludziom bardzo szeroki wybór

---

²⁵ D. Hamplová, *Náboženství v evropském prostoru: Cesta k ateismu, nebo detradicionalizované religiozité?*, w: D. Hamplová, B. Řeháková, *Česká religiozita na počátku 3. tisíciletí: Výsledky Mezinárodního programu sociálního výzkumu ISSP 2008 – Náboženství*, Praha 2009, s. 23.

²⁶ J. Mariański, *Religia i religijność...*, wyd. cyt., s. 14–21.

²⁷ M. Marczevska-Rytko, *Religia i polityka...*, wyd. cyt., s. 189–266.

różnorodnych form religijności. Wielość form kultu zdaje się znamionować społeczeństwa ponowoczesne, a płynne przechodzenie z jednego sposobu realizowania swoich potrzeb religijnych do innego oraz synkretyzm religijny są znakami dzisiejszych czasów²⁸.

Warto jednak zwrócić uwagę, że pomimo wzrostu zainteresowania religijnością części czeskich obywateli po 1991 roku, tło historyczne oraz brak powiązań struktur społecznych i religijnych w państwie utrwaliły ich dotychczasowy stosunek do Kościołów i związków wyznaniowych jako takich. Ponadto łączenie wzrostu ekonomicznego z sekularyzacją w Czechach jest mocno kontrowersyjne²⁹. Od 1918 roku tereny zachodniej Czechosłowacji były dobrze rozwinięte gospodarczo, a ukształtowana warstwa mieszczańsko-inteligencka nadawała nowoczesny, jak na owe czasy, i świecki charakter relacji państwo–obywatel. Jak wspomniano we wcześniejszym fragmencie artykułu, elementy te trwale wpłynęły na myślenie o roli i funkcjach państwa³⁰. Mimo to od lat dwięćdziesiątych XX wieku widoczny jest powrót do przedwojennego podziału na tradycyjnie religijny wschód, czyli głównie Morawy, oraz laicki zachód, a więc tereny śląskiego pogranicza.

Państwo i religia w XXI wieku

Interesujących wyników dostarczają badania z 2001 roku – odpowiedzi ankietowanych są wyraźnie inne niż w 1991 i 2011 roku. Należy zwrócić uwagę, że choć liczba osób uznających się za wierzące systematycznie malała w ciągu całego okresu po transformacji ustrojowej, w badaniu z 2001 roku liczba deklarujących ateizm gwałtownie wzrosła, aby następnie powrócić, po zaledwie dziesięciu latach, do podobnego poziomu znanego z 1991 roku. Ową zmianę widoczną w badaniach (zob. tab. 2) można tłumaczyć kilkoma czynnikami. Jednym z nich jest wymiana pokoleniowa i demograficzna w różnych regionach Czech. Wiąże się ona z drugim czynnikiem, czyli redefinicją tożsamości regionalnych, które zwłaszcza na wschodzie zawierają dość widoczny

---

²⁸ Z. Bauman, *Płynna nowoczesność*, T. Kunz (tłum.), Kraków 2006.

²⁹ P. Froese, *Secular Czechs...*, wyd. cyt., s. 272.

³⁰ I. Jakimowicz-Pisarska, *Funkcje i dysfunkcje, czyli redefinicje zadań współczesnego państwa w Europie*, „Przegląd Zachodni” 2017, nr 4 (365), s. 57–77.

element przynależności do konkretnego wyznania. Związki wyznaniowe oraz Kościoły, w tym szczególnie Kościół katolicki, nie potrafiły wykorzystać potencjału, jaki został zgromadzony od końca lat sześćdziesiątych XX wieku, kiedy religia była bastionem wolności, a duchowni wspierali opozycyjne działania obywateli oraz rozszerzali swoją działalność na inne aspekty życia aniżeli stricte religijne.

Kolejnym czynnikiem warunkującym stan rzeczy była niechęć Kościołów i ich społeczności do przyjmowania potencjalnych konwertytów. Niemniej za najważniejszy z powodów deklarowanego ateizmu w tym czasie należy uznać ocenę zachowania Kościoła katolickiego, który w latach dziewięćdziesiątych XX wieku domagał się zwrotu majątków utraconych na rzecz państwa po 1948 roku. Czesi odebrali takie roszczenia i zachowania duchownych, którzy głośno się upominali o zwrot dóbr kościelnych (nie tylko budynków, ale także ziemi oraz obiektów niesakralnych), jako postawę mało licującą z wizerunkiem chrześcijańskiej pokory i skromności³¹. Zyskały na tej sytuacji mniejsze związki wyznaniowe i inne Kościoły (np. Świadkowie Jehowy), które w ostatniej dekadzie ubiegłego wieku prowadziły intensywne działania ewangelizacyjne.

Powyższe czynniki utrwaliły status quo i utwierdziły sporą grupę obywateli Czech w przekonaniu o korzyściach płynących z zachowania państwa jako organizacji świeckiej³². W przeciwieństwie do swoich sąsiadów, w tym Polaków, obywatele Republiki Czeskiej nie widzą potrzeby łączenia funkcjonowania państwa i jego instytucji z aktywnością Kościołów oraz wspólnot religijnych. Ich państwo ma się rozwijać i wypełniać powierzone mu funkcje, do których nie należy zaspokajanie potrzeb religijnych realizowanych w sferze działań prywatnych. Zgodnie z tymi oczekiwaniami w przestrzeni publicznej, a tym samym w świecie polityki nie ma właściwie miejsca na zaangażowanie publiczne duchownych oraz emblematy lub symbole religijne. Co prawda, można znaleźć przykłady znanych w Czechach duchownych, jak ksiądz i publicysta Tomáš Halík czy filozof katolicki Jan Sokol, którzy podejmowali próby zaistnienia na arenie polityki wewnętrznej i ubiegali się o mandat parlamentarny. Próby te jednak

---

³¹ P. Froese, *Secular Czechs...*, wyd. cyt., s. 279.

³² D. Václavík, *Náboženství a moderní česká společnost*, Praha 2015.

zakończyły się dla nich fiaskiem i wycofaniem z czynnego uprawiania polityki. Nie oznacza to wcale, że do dyskusji publicznej po 1989 roku nie wróciła retoryka odwołująca się do wartości religijnych, a dla części wyborców akcentowanie wyznania nie stanowiło elementu, który umacniał ich w preferencjach wyborczych. Mimo że większość czeskich polityków po 1991 roku uważała się za ateistów, są i tacy, którzy budują swój kapitał wyborczy jako osoby wierzące.

Jednym z bardziej znanych i podkreślających swoje konserwatywne poglądy religijne polityków, którzy odnieśli sukces, jest Václav Klaus. Po aksamitnej rewolucji na scenie politycznej Republiki Czeskiej odrodziła się partia polityczna, która w swojej nazwie i programie odwoływała się do wartości religijnych. Była to Czechosłowacka Partia Ludowa (*Československá strana lidová*), która z czasem przekształciła się w Unię Chrześcijańsko-Demokratyczną (*Křesťanská a Demokratická Unie – Československá strana lidová, KDU-ČSL*³³). W 2017 roku weszła do parlamentu z poparciem wynoszącym 5,8%, uzyskując dziesięć mandatów³⁴. Założona jeszcze w XIX wieku, jako efekt aktywności grupy postępowych katolików, po 1989 roku starała się budować wizerunek partii chrześcijańskiej. Niemniej, patrząc na jej program, można odnieść wrażenie, że zdecydowanie bliżej jej do poglądów katolickich aniżeli protestanckich. Jej konserwatywny program skierowany jest do tych wyborców, dla których najważniejsze jest zachowanie tradycyjnego modelu rodziny. Partia głosi hasła antyaborcyjne i piętnuje homoseksualizm, domagając się jego penalizacji. W 1998 roku jej przedstawiciele doprowadzili do zmian w czeskim kodeksie rodzinnym. W trosce o trwałość rodziny zaostrzyli m.in. warunki uzyskania rozwodu. Ponadto od lat partia ta stara się inicjować działania zmierzające do zaostrzenia prawa aborcyjnego. Co ciekawe, Kościół katolicki jako instytucja do tej pory nigdy oficjalnie nie poparł KDU-ČSL.

Podejścia do kwestii religijnych w państwie nie zmieniła również debata publiczna na temat przyjmowania uchodźców przez Czechy,

---

³³ *Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová*, https://cs.wikipedia.org/wiki/Křesťanská_a_demokratická_unie_%E2%80%93_Československá_strana_lidová [dostęp: 17 VII 2018].

³⁴ <http://www.parties-and-elections.eu/czechia.html> [dostęp: 12 VII 2018].

tocząca się intensywnie od 2015 roku³⁵. Co prawda, czeski rząd, zarówno przed wyborami w 2017 roku, jak i po wyborach, nie zgadzał się na narzucaną, jego zdaniem, politykę kwotowego podziału napływającej do Europy fali uchodźców, ale argumenty religijne nie były meritum dyskusji. Andrej Babiš i zwolennicy jego partii ANO wysuwali argumenty o odmienności religijnej i zagrożeniu wielokulturowością³⁶, a prezydent Miloš Zeman wielokrotnie dawał wyraz swoim ksenofobicznym poglądom, niemniej nie wydaje się, aby większość Czechów uznawała te racje za najważniejsze. Od kwestii religijnych o wiele istotniejsze dla Czechów wydają się ekonomiczne konsekwencje pojawienia się względnie licznej grupy imigrantów i uchodźców³⁷.

Konstytucja Czech (rozdz. 2, art. 15 i 16) gwarantuje wolność wyznania i państwo ściśle przestrzega tego zapisu³⁸. Należy pamiętać, że w czeskiej interpretacji zapis ten gwarantuje obywatelom prawo do bycia ateistą. Państwo winno chronić także godność i wolność wyboru osób niewierzących³⁹. Czechy do tej pory nie podpisały konkordatu ze Stolicą Apostolską. Mimo że sam tekst umowy został opracowany w latach 2000–2002, to zgodnie z zapisem konstytucji (rozdz. 1, art. 10) czeski parlament nie ratyfikował konkordatu jako umowy międzynarodowej. Oznacza to, że wszelkie kontakty rządu w Pradze i Watykanu odbywają się za pośrednictwem nuncjusza papieskiego lub ambasady czeskiej w Rzymie. Co jednak ciekawe, nie istnieje też dokument, w którym jednoznacznie stwierdzono rozdział państwa i kościoła w Republice Czeskiej.

Czeski porządek prawny zakłada całkowitą neutralność państwa wobec wszelkich przejawów religijności. Mimo że państwo nie nakłada

---

³⁵ M. Chalupa, *Anketa politiků: Jak byste řešili migrační krizi, máme přijímat uprchlíky?*, 11 IX 2017, <http://www.ctidoma.cz/politika/2017-09-11-anketa-politiku-jak-byste-resili-migracni-krizi-mame-prijimat-uprchliky-34042> [dostęp: 20 IX 2017].

³⁶ V. Buchert, *Problém nejsou uprchlíci, ale část muslimských imigrantů*, 1 X 2015, <http://forum24.cz/problem-nejsou-uprchlici-problemem-je-cast-muslimskych-imigrantu/> [dostęp: 12 XI 2015].

³⁷ M. Janko, *Odpor české veřejnosti k uprchlíkům se zvěšuje, trvale je nechce skoro nikdo*, 14 XII 2017, https://www.denik.cz/z_domova/odpor-ceske-verejnosti-k-uprchlikum-se-zvetsuje-trvale-je-nechce-skoro-nikdo-20171214.html [dostęp: 7 I 2018].

³⁸ Ústava České Republiky (1992), biblioteka.sejm.gov.pl/wpcontent/uploads/2015/07/Czechy_pol_010811.pdf [dostęp: 11 IX 2017].

³⁹ Z. Horák, *Religion and...*, wyd. cyt., s. 254–257.

na obywateli Republiki Czeskiej żadnych ograniczeń co do ich własnych przekonań ani też nie zakazuje demonstrowania ich w przestrzeni publicznej, to jednak różnymi metodami stara się, aby pokazywanie lub noszenie symboli religijnych nie było zbyt ostentacyjne. I nie ma znaczenia, czy są to akty indywidualne (jednostkowe), czy też wspólnotowe formy wyrażania sacrum. Brak symboliki religijnej w szkołach, urzędach czy innych miejscach publicznych nie jest jednak dowodem na to, jak niewielkie znaczenie odgrywa religia w czeskim społeczeństwie. Nauka religii w czeskich szkołach nie jest obowiązkowa, co w praktyce sprowadza się do tego, że w bardzo niewielu placówkach przedmiot ten znajduje się w programie nauczania. Niemniej – jak wskazuje Tomáš Halík, popularny czeski ksiądz katolicki, a jednocześnie publicysta i komentator bieżącego życia społecznego – sekularyzacja dzisiejszych Czech ma zupełnie nieantyrelijny charakter⁴⁰. Zgoda wielu mieszkańców na brak symboli religijnych w przestrzeni publicznej czy choćby formalnej przynależności do wspólnot religijnych wynika z głęboko zakorzenionych postaw agnostycznych. Unikanie rozmów na tematy religijne nie jest, zdaniem T. Halíka, wyrazem ich obojętności, ale raczej braku doświadczenia w tego typu intymnych rozmowach⁴¹.

Republika Czeska jako państwo ma regulacje, które porządkują pozycję Kościołów oraz związków wyznaniowych⁴². Poza konstytucją kwestie te zostały dodatkowo uregulowane w ustawie z 27 listopada 2001 roku dotyczącej wolności religijnej oraz położenia Kościołów i związków wyznaniowych, a także o zmianie niektórych przepisów (ustawa o Kościołach i związkach wyznaniowych nr 3/2002). Ponadto kontrola nad tego rodzaju wspólnotami została przekazana odpowiedniemu departamentowi do spraw Kościołów w czeskim Ministerstwie Kultury⁴³. Departament prowadzi rejestr związków wyznaniowych i Kościołów działających w Republice Czeskiej. Od 2002 roku

---

⁴⁰ T. Halík, *Hurra, nie jestem Bogiem!*, A. Klich (wyb.), Warszawa 2013.

⁴¹ Tamże, s. 21–23.

⁴² E. Pałaka, *Sytuacja kościołów i związków wyznaniowych w Czechach i na Słowacji*, „Przegląd Zachodni” 2010, nr 1, s. 154–155.

⁴³ *Činnosť odboru*, www.mkr.cz/scripts/detail.php?id=375 [dostęp: 10 VII 2018]; *Pôsobnosť Ministerstva kultúry Slovenskej republiky v oblasti cirkevi a náboženských spoločností*, www.culture.sk/index [dostęp: 10 VII 2018].

ministerstwo kontroluje i decyduje o udzieleniu zarejestrowanym organizacjom zgody m.in. na nauczanie w szkołach publicznych i zakładanie szkół prywatnych, a także o przyznaniu dotacji z budżetu państwa na ich działalność statutową oraz mianowaniu duchownych sprawujących swoją posługę w jednostkach wojskowych. Urzędnicy Ministerstwa Kultury podejmują również decyzje o liczbie osób pełniących posługę duszpasterską w więzieniach, szpitalach czy szkołach. Duszpasterze w tego typu instytucjach otrzymują bowiem pensje z budżetu państwa, a ich pracodawcą formalnie jest minister kultury. Do zadań Ministerstwa Kultury należy ponadto prowadzenie wykazu zabytków, które choć pełnią funkcje religijne, są remontowane i chronione przez państwo jako jego własność historyczna.

Wnioski

Jak wynika z analizy zarówno historii Republiki Czeskiej, jak i jej współczesnej sytuacji politycznej i prawnej, społeczeństwo czeskie nadal pozostaje swoistym ewenementem na tle innych państw Europy Środkowej. Budowanie tożsamości narodowej opierało się nie na tradycji religijnej, ale na wartościach państwa świeckiego. Zaufanie obywateli do instytucji oraz elit rządzących, a także odpowiednie konstruowanie prawa, aby chronić zarówno prawo do wolności religijnej, jak i prawo do wolności od religii, stały się podstawą dzisiejszego podejścia Czechów do przestrzeni publicznej. Wskutek tego procesu utrwalił się wyraźny rozdział życia instytucjonalnego państwa od relatywnie wysokiego stopnia prywatyzacji religii jego obywateli. Można zatem podkreślić za Zdenkiem Nešporem⁴⁴, że czeska sekularyzacja nie jest równoznaczna z ateizacją. Taka postawa Czechów z czasem doprowadziła do pewnego rodzaju wolności intelektualnej, zgodnie z którą nie powinno się łączyć decyzji politycznych z własnymi przekonaniem religijnymi. Co oczywiście nie oznacza, że na poziomie nieświadomym część osób nie kieruje się założeniami i wartościami wynikającymi z ich poglądów religijnych.

---

⁴⁴ Z. R. Nešpor, *Religious...*, wyd. cyt., s. 277–295.

Zdenek Nešpor⁴⁵ zwraca uwagę, że Czesi, podobnie jak mieszkańcy innych państw postkomunistycznych, mieli w latach dziewięćdziesiątych XX wieku krótki okres fascynacji różnego rodzaju religijnymi lub pseudoreligijnymi aktywnościami (np. praktykowanie medytacji, uczęszczanie na jogę oraz inne formy proponowane przez ruch New Age). Z jednej strony były one wyrazem mody i ówczesnego stylu życia, z drugiej zaś – poszukiwaniem w nowej rzeczywistości politycznej własnych potrzeb duchowych oraz sposobów ich zaspokojenia. Nie można jednak dostrzec żadnych istotnych i długotrwałych wpływów tych zachowań na stosunek Czechów do państwa jako instytucji świeckiej.

Czeska niechęć do wszelkich zhierarchizowanych organizacji nadal silnie determinuje ich opinie o zbyt intensywnym wpływie religii i Kościoła na życie polityczne państwa. Jakakolwiek forma organizacji religijnej, jeśli zostanie uznana za niedemokratyczną, traktowana jest przez Czechów jako wyraz dominacji obcego państwa. Nie można zatem się spodziewać, że w najbliższym czasie jakiegokolwiek wybory zostaną zdeterminowane przez otwartą retorykę religijną i dyskurs publiczny odnoszący się wprost do znaczenia lub roli wartości religijnych. W państwie, które dobrze się rozwija ekonomicznie, przynależy do wspólnoty międzynarodowej i ma coraz wyższy poziom życia, systematycznie się podnoszący od 1991 roku, poczucie bezpieczeństwa obywateli jest na tyle wysokie, że religia przestała być przez nich postrzegana jako gwarant spokoju i przetrwania. Wiara jest jedynie formą pocieszenia duchowego lub moralnego dla tej części Czechów, którzy z różnych przyczyn takiego wsparcia w swoim życiu prywatnym potrzebują.

---

⁴⁵ Tenże, *Paradox „opia lidu”. Náboženství a (ne)spokojenost v současné české společnosti*, „Český lid” 2013, Vol. 100, No. 4, s. 409–425.

IWONA JAKIMOWICZ-PISARSKA
Polish Naval Academy
Faculty of Humanities and Social Sciences
e-mail: i.pisarska@onet.pl
ORCID: 0000-0001-7487-2096

Religion life in the Czech Republic – the process of secularization our South Neighbours

The Czech Republic seems to be the unique piece of land among the sea of religious states of Central and Eastern Europe. Their famous lack of religion in the public life and division the public and private parts of life made them an interesting case study for all who tries to understand European identity.

The purpose of this article is to identify relationships between Czechs' religion attitudes and their point of view for the state's role and relations with citizens. The first part is focused on the past of Czech and historical background which created their national identity. The second part shows some examples of modern policy and relations between religion and the state law regulation.

This article investigates how and what Czechs think about religion as an element of their identity. Moreover, the historical background described in the text allows to understand why they insist on separating the public and private religious aspects of their life. This is illustrated through some statistic researches and articles.

Key words: religion, secularisation, national identity, Czech nation